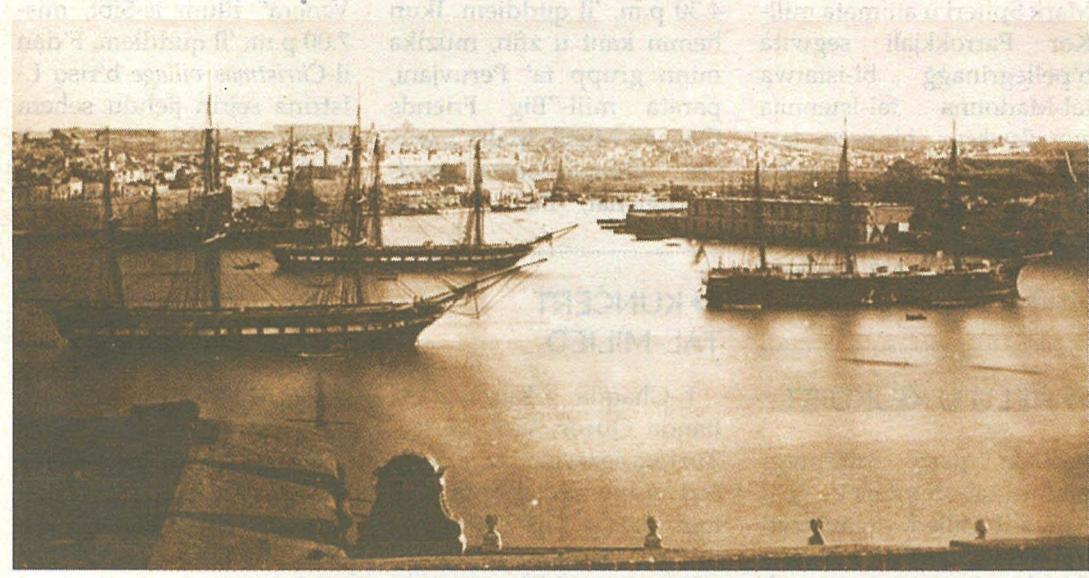


DAWRA KULTURALI MAL-PORT IL-KBIR (1)

JOSEPH SERRACINO



I-gżejjer Maltin huma magħrufin mad-dinja kollha għall-istorja anti-ka u l-isbu-hija tagħhom. Barra minn hekk, l-ospitalitā tal-poplu tagħna mal-barra, il-klima Mediterranean, il-baħar ċar u nadif, l-ikel tradizzjonali tagħna, il-festi brijużi u l-knejjes sbieħ li għandna, jagħmlu lill-gżejjer tagħna uniċi fid-dinja u miftejjix minn kważi żewġ miljun turist li ta' kull sena jippjanaw il-btala tagħhom f' Malta.

Jgħidulek li l-vaduta sabiha u panoramika tal-Port il-Kbir mill-Barrakka ta' Fuq issaħħar lil kull turist li jżur lil pajjiżna, għax waqt li d-dehra fortifikata tal-Belt Valletta u tat-tliet ibljet tal-Kottonera tagħti biss ħiel tal-kobor tal-istorja tiegħu, id-dhaħliet naturali tiegħu u l-bni tipiku Malti li jdawru ikomplu jkattru l-ġmiel tiegħu.

Ovijament veduta oħra panoramika li turina l-isbu-hija tal-Port il-Kbir mill-breakwater sal-Marsa, u l-ġmiel tas-swar (fortifikazz-

jonijiet) setgħana u qawwija tal-Furjana u tal-Belt Valletta li nbnew fi żmien l-Ordni tal-Kavallieri, wieħed jista' jgħidha mill-Ġnien tal-Gardjola u l-Ponta tal-Isla.

Il-Port il-Kbir ta' Malta hu deskrift bħala wieħed mill-isbah portiżżejjiet naturali li hawn fid-dinja. Għalkemm magħdud bħala port pjuttost zgħir, sas-Snin Sittin, kien għadu jistazzjona fi parti sostanzjali tal-flotta Ingliza – meqjusa mill-istoriċi navali ta' dik l-epoka bħala l-akbar flotta ta' bastimenti tal-gwerra li qatt baħħret fil-Mediterran, u xorta waħda baqa' jaqdi l-funzjonijiet kummerċjali bħala port merkantili.

Kif nafu, il-kumplament tal-flotta Ingiliza u bastimenti oħra navali kienu stazzjonati fil-Port ta' Marsamxett. Kull min kellu x-xorti li jagħmel dawra kulturali madwar il-Port il-Kbir u osserva tajjeb il-bini u s-siti storici li sawru l-istorja tiegħu, mill-ewwel jintebah xi rwol kbir kelli dan il-port fl-istorja mqallba ta' pajjiżna

li teħodna lura mill-ibgħad žminijiet sa' żmien il-Ġharab, b'konċentrazzjoni akbar fuq iż-żmien il-kavallieri (1530 – 1798), il-Franċiżi (1798 – 1800) u l-ħakma tal-Inglizi (1800 – 1979).

Certament li kull perjodu ta' ħakma barranja ħalla impatt kbir fuq l-istorja ta' pajjiżna. Dan wieħed jista' josservah mill-bini antik li nsibu mifrus madwar Malta, iżda f'din il-kitba se nikkonċentraw l-aktar dwar il-bini u siti storici li hu mdawwar bihom dan il-Port storiku. Dan hu parti mill-wirt li hal-lewlna mis-sirijietna u li permezz tiegħu aħna nistgħu nifħmu aħjar l-istorja ta' art twelidna.

F'dawn l-aħħar 30 sena, u forsi aktar ukoll, diversi aġenzijsi tal-ivvjagġar, jorgannizzaw diversi ħarġiet rikreativi għall-Maltin u għaturisti, fosthom, dawra edukattiva u kulturali fiz-żewġ portiżżejjiet, b'enfasi kbira fuq dawk is-siti li nsibu madwar il-Port il-Kbir. Matul kull mawra, kull gwida jagħmel ħiltu kollha biex jagħti kull

tagħrif possibbi, xi kultant bi spjegazzjoni elaborata u dettaljata mhux biss tas-siti storici li għandna f'dan il-Port iżda wkoll dwar is-sehem tagħhom fil-ġrajiiet u l-istorja politika ta' pajjiżna.

Ovvjament, kif wieħed jistenna, l-ewwel parti ta' din il-kitba hi ddedikata lill-Belt Valletta, kemm minħabba l-fatt li matul l-2018 din il-belt kapitali ta' Malta se tiġi onorata bit-titlu prestiġ-już tal-Kapitali Ewropea tal-Kultura, kif ukoll mil-latt storiku, fejn din il-belt fortifikata li tiddomina u thares id-dhaħla taż-żewġ portiżżejjiet hija perm tal-istorja ta' għażiex. Hafna storici jqis u l-Belt Valletta bħala għawra storika, u dan wieħed jista' jikkonfermah mill-ghadd kbir ta' palazzi u bereg tal-Ordni, knejjes, kunventi, mużewjiet, teatri, u monumenti li nsibu fiha.

Għalhekk jien nissuġġerixxi lil dawk il-qarrejja li jaqraw dawn il-kitbiet, biex fl-ewwel okkażjoni li jkollhom iż-żuru dawn il-postiżżej storiċi, għax l-ġħarfien ta' grajiethom jgħinna nifħmu aħjar l-imghoddha tagħna u napprezzaw aktar l-istorja ta' pajjiżna.

IL-BELT VALLETTA

Mill-pagni tal-istorja: Il-Belt Valletta għiet mibnija fuq l-ilsien art li jaqsam iż-żewġ portiżżejjiet ewlenin tagħna: dak ta' Marsamxett li anti kienu jsibuh bħala 'Marsa Muset' u dak tal-Port il-Kbir li fi żmien l-Ġharab kien magħruf bħala 'Marsa Kebir'.

Dan il-promontorju kien magħruf bħala l-Għolja ta' Xebb ir-Ras jew Xaghret Mewwija. Wara r-rebħa tal-Assedju l-Kbir tal-1565, il-Gran Mastru La Vallette ddeċċieda li jibni belt-ġdid fuq dan il-ħanek art. L-istoriċi jgħidulna li kienet sarek pjanta mill-inginier Quisani fl-1577 iżda La Vallette xtaaq xi ħaġa akbar u isbaħ!

Tqabbad l-inginier militari Taljan Francesco Laparelli wieħed mill-aqwa esponenti tal-arti tal-fortifikazzjoni militari ta' dak iż-żmien, biex jagħmel il-pjanta waqt li sarek oħra minn ġlormu Cassar. Finalment l-għażla waqqi fuq Laparelli, li meta reġa' lura f'pajjiżu, ix-xogħol tkompli mill-assistent tiegħu ġlormu Cassar li

ddisinja il-Bereġ tal-Lingwi tal-Kavallieri, bosta djar, kunventi u knejjes – fosthom il-Katidral ta' San ġwann.

It-berik tal-ewwel gebla tal-belt ġidha kien sar mill-Isqof Cubelles fil-post fejn illum hemm wieqfa l-Knisja tal-Vitorja. Tqiegħdet nhar it-28 ta' Marzu 1566 mill-Gran Mastru Jean de la Valette nnifsu u semmieha "Valletta" għal kunjomu.

Sintendi biex ittellgħet din il-belt kbira bis-swar qawwija li jdawruha kienu jeħtieġ flejjes kbar, u għal-hekk, il-Papa Piju V personalment heġġieg bosta slaten u prinċpijiet Ewropej biex jgħinu lill-Ordni ta' San ġwann biex jitwettaq dan il-proġetti fl-inqas żmien possibbi minħabba l-biża' kontinwa li t-Torok kienu se jerġġi jaħbtu għal Malta b'forza akbar.

Jingħad li madwar tmint elef ħaddiem, fosthom il-siera, ħadmu fuq dan il-proġetti lejl u nhar biex jittlesta f'ħames snin, waqt li s-swar, li l-ġħoli tagħhom jvarja minn ħamsin sa disghin filata hadu aktar żmien milli kien previst.

Fil-Belt Valletta kien hemm tliet mini u kienu magħluquin bil-bibien.

L-ewlioni kien dak ta' Putirjal li kien jismu "Porta San Giorgio" (1569) aktar fuq id-disinn ta' Laparelli, iżda jista' jkun ukoll ta' ġlormu Cassar. Aktar tard fl-1586 dan il-bieb gie rrangat u sar magħruf bħala Porta Reale. Inbena mill-ġdid fl-1633 aktar fuq disinn ta' Tommaso Dingli.

Fl-1853 ġie mibni mill-ġdid u minkejja li baqa' magħruf bħala Porta Reale, il-Maltin kienu jsibuh bħala Putirjal u l-Ingliżi bħala Kingsgate. Fl-1963 twaqqa' mill-ġdid u nbena ieħor fuq disinn ta' Alzizo Bergonzo. Fl-2011 twaqqa' u minflok minn saret id-dhaħla tal-belt li għandna llum fuq disinn ta' Renzo Piano.

Bieb ieħor li kien inbena 1569 fuq disinn ta' Francesco Laparelli, u li kien jagħti għax-Xatt tal-Belt kien jismu Porta Del Monte (għall-Gran Mastru Pietro del Monte) u wara nbidel f'Porta Della Marina.

Twaqqqa' fl-1884 biex minflok nben a bieb ieħor li na raw illum fuq disinn tal-perit Malti Emanuele Luigi Galizia. Dan il-bieb hu magħruf bħala "Victoria Gate".

It-tielet bieb magħruf bħala Marsamuscetto nbena fl-1568. Aktar tard nbni minn fis-sur li hi magħrufa bħala "Jews Sally Port" peress li f'dawk l-inħaw i kienu jgħammaru ħafna Lhud.